

ЕФЕКТЪТ ОТ ПРОМЯНАТА НА СТАВКАТА ПО ДДС ВЪРХУ ПОТРЕБЛЕНИЕТО И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

Ренета Росева

СА „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов

THE IMPACT OF THE VAT RATE CHANGES ON CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH

Reneta Roseva

Academy of Economics „D. A. Tsenov”

Анотация: В настоящия доклад се разглежда данък добавена стойност, директивите на ЕС, уреждащи данъчните ставки в страните от Европейския съюз. Докладът има за цел да анализира основните фактори, влияещи върху приходите от ДДС, да определи ефекта от промените в данъка върху съвкупното потребление и икономическия растеж. Този доклад описва три тенденции, които са в следствие на промяната на ставката по ДДС. Първата тенденция е, че съвкупното потребление и икономически растеж се увеличават/намаляват точно преди увеличението/намалението на ставката. Втората тенденция е, че те намаляват/се увеличават сравнително драстично веднага след като се изпълни покачването/намаляването. Третата тенденция е, че след драстичното намаление/увеличение те се увеличават/намаляват постепенно.

Ключови думи: данък добавена стойност, икономически растеж, Европейски съюз, потребление, данъчни приходи

Abstract: This paper examines the value added tax, EU directives governing the tax rates in the European Union. The report's aim is to analyze the main factors influencing the VAT revenues and the effect of changes in the tax on aggregate consumption and economic growth. This report describes three trends that are a consequence of the change in the VAT rate. The first trend is that aggregate demand and economic growth increase / decrease just before the rate changes. The second trend is that their variation is fairly dramatically as soon as vat changed. The third trend is that after the drastic alteration they change gradually.

Key words: value added tax, economic growth, European Union, consumption, revenues

Един от най-важните елементи на данъчната система е данък върху добавената стойност. Данък добавена стойност в сравнение с другите данъци по отношение на бюджетните приходи, е един от основните данъци, включващи най-голямата част от данъчните приходи на държавния бюджет. В случай на циклични колебания на икономиката, този данък се използва предимно за стабилизиране на държавните приходи и да се осигури изпълнението на обществени функции. Данъчната тежест, предизвикана от системата на ценообразуване се прехвърля към всички потребители, независимо от техния правен статут, възможности за платежоспособност или други фактори. Това е

важен фактор, който влияе на конкурентоспособността. Ефективността на данъка, която включва събиране на възможно най-голям приход за държавните бюджети, без да влияе значително върху икономиката или на един от отраслите или групи потребители, се подкрепя от факта, че ДДС е широко разпространено в различни страни. Предвид факта, че този данък се отразява на развитието на вътрешния пазар без граници, процедурата за начисляване на този данък е строго регламентирана в Европейския съюз. В допълнение, за да се избегнат разлики в цените за потребителите и възможностите за предоставяне на изключителни предимства на един национален пазар, трябва да се обърне специално внимание на данък.

Научната литература предоставя различни анализи на данъчните системи. Значимостта на данък добавена стойност за икономиката е признат, още този данък обикновено се анализира само по отношение на данъчната ставка, освобождаване от данъци и праговете на ДДС. Процесът на хармонизация на данък добавена стойност започна със създаването на Европейската общност, и все още продължава. Това е дълъг и сложен процес. Така че, важно е да се разкрият различията при въздействието на данък добавена стойност в държавите-членки на Европейския съюз, на събраните приходи, както и факторите, които ги засягат.

ДДС е косвен данък, който се начислява върху общественото и частното потребление. Този данък се плаща от фирмите, въпреки че данъчната тежест се измества към потребителите, като производителите и доставчиците на услуги го включват в цената.

Стоките и услугите се облагат с ДДС с цел да се съберат възможно най-много средства в държавния бюджет. ДДС е ключов елемент на данъчната система, тъй като е значителен и важен източник на приходи в много държави. Според схемата за ДДС, добавена стойност се създава във всяка фаза на производствения процес, така че всяка фаза носи приходи в държавния бюджет. ДДС въведен в началото на производствения процес се отчита на всеки етап от производството и търговията на продукти или услуги, докато не достигне до потребителя, който в крайна сметка плаща този данък. ДДС е регресивен данък, тъй като по отношение на една и съща консумация, хората с по-ниски доходи използват по-голяма част от доходите си за разлика от тези с по-високи доходи.

Европейската икономическа общност първа регулира този данък през 1970 г. с Първата и Втората директиви. През 1977 г., въвеждането на Шеста директива е поставен въпроса за хармонизация на ДДС в държавите-членки на ЕС. Целта е да се създаде вътрешен пазар, в който облагането на вноса и износа е отменен за търговия в рамките на Общността, както и за да се елиминира кумулативния ефект на данъците между държавите-членки. Страните от ЕС прилагат стандартна ставка на ДДС, която се налага от всяка държава-членка като процент от данъчната стойност и която трябва да се равнява на предлагането на стоки и услуги. Директивите на Съвета посочват, че „(3) За да не се позволи нарастването на разликите между стандартните данъчни ставки на ДДС, прилагани от държавите-членки, да доведе до структурни дисбаланси в Европейския съюз и до нарушаване на условията на конкуренцията в някои отрасли, обща практика в областта на непрякото данъчно облагане е определянето на минимални данъчни ставки.“ (Директива на Съвета 2010/88 / ЕС). Този принцип на минималната ставка се прилага и по отношение на данъка върху добавената стойност, като най-значителен косвен данък. На 28 ноември 2006 г. Съветът прие Директива 2006/112 / ЕО, която е в регулация на обща система на данъка върху добавената стойност и е установено, че стандартната ставка на ДДС не може да бъде по-малко от 15 на сто. В този момент, според Директива 2010/88 / ЕС, приета от Съвета на 7 декември 2010 г., настоящият процент е валиден до 31 декември 2015.

Минималната допустима ставка по ДДС за периода от 2004 - 2014 е приложен в три държави: в Люксембург – за целия период, в Кипър – до 2012 г., когато е приета стандартна ставка от 17 на сто, и в Обединеното кралство, където стандартната ставка на ДДС от 15 на сто и се прилага само през 2009 г. Отделно от тези държави, най-ниските ставки на ДДС в Европейския съюз се прилагат в Испания и Германия (до 2007 г., когато стандартната ставка се увеличава до 19 на сто). Обединеното кралство загуби статута си на една от страните с най-ниски ставки на ДДС в ЕС, чрез увеличаване на стандартната ставка на ДДС до 20 на сто през 2011 г., както и Испания – през януари 2013 г. – чрез увеличаване на стандартната ставка на ДДС на 21 процента. През този период без промяна са останали само девет държави-членки на Европейския съюз – Австрия, Белгия, България, Дания, Люксембург, Малта, Франция, Словения и Швеция. В други страни процентът варира от 1 до 4 пъти (Португалия). В Литва стандартната ставка на ДДС сменя два пъти от 2004 г. насам: през 2009 г. той се е увеличил от 18 на сто до 19 на сто, а през 2010 г. той се увеличава до 21 на сто.

Следва да се отбележи, че за периода от 2004-2008 г. средната стандартната ставка на ДДС в ЕС е почти стабилен (в диапазона от 0.2 процентни пункта), но през 2008 г. в началото на световната икономическа и финансова криза, стандартната ставка на ДДС започва да расте и се увеличава с 1.8 процентни пункта (от 19.4 на сто на 21.2 на сто).

Съгласно Директива 2006/112 / ЕО на Съвета от 28 ноември 2006 г., държавите-членки могат да прилагат една или две намалени ставки. Редуцираните ставки са процент от облагаемата стойност, която не може да бъде по-малко от 5 на сто, но са посочени някои държави, които могат да прилагат намалена ставка по-малко от 5 на сто. Това право се упражнява от Испания с намалена ставка на ДДС от 4 на сто, Франция – 2.1 на сто, Ирландия – 4,8 на сто, Италия – 4 на сто и Люксембург – 3 на сто. По принцип, по силата на директивата намалени ставки могат да се прилагат само за доставка на стоки или услуги от определени категории. Държавите-членки могат също да приложат намалена ставка за природния газ, електроенергията или централното отопление, ако не съществува опасност от нарушаване на конкуренцията. На всеки две години Съветът прави преглед на областите при, които се прилагат намалени ставки. Въпреки че редуцираните ставки на ДДС за кратък период могат да намалят събирането на данъчните приходи, в средносрочна перспектива данъчното облекчение като мярка за защита на потребителите е стимул, който надвишава загубите на приходи. Също така, намалените ставки на ДДС на даден икономически сектор, влияят върху рентабилността на този отрасъл, което може да доведе до нарастване на заетостта в този бранш.

Съгласно Директивата 2006/112 / ЕО, могат да бъдат освободени от ДДС, условни дейности, свързани с обществения интерес; вътреобщностните сделки – доставка на стоки, придобиване на стоки в рамките на Общността; някои транспортни услуги, свързани с международен транспорт; някои сделки, третирани като износ; посреднически услуги; освобождаване от ДДС на международните търговски сделки – митническо складиране, други (не-митнически) складове и други подобни процедури, търговски сделки за целите на износа между държавите-членки.

Доходите от ДДС се определят от редица фактори, включително икономическата ситуация в страната, която най-добре се характеризира с brutния вътрешен продукт. В допълнение, колкото по-висок е стандарта на живот в страната, разглежда се като БВП на глава от населението, толкова по-висока е консумацията, по-добра събираемост на данъците и ниска данъчна измама. Поради факта, че ДДС е данък върху потреблението, предимно приходите от ДДС зависят от нивото на потребление в страната. За това е нужно да се отговори на въпроса какви ефекти има върху икономиката, промяната в ставката на ДДС.

Увеличението на ставката на ДДС се превръща във важен фактор за избори. Водещо е мнението, че повишаването на ставката ще има отрицателен ефект върху съвкупното потребление, което ще отслаби икономическия растеж. По същия начин, намаляване на ставката на ДДС е понякога аргумент за засилване на икономическия растеж чрез стимулиране на съвкупното потребление по време на рецесия. Въпреки това, някои хора настояват, че ефектът върху съвкупното потребление и икономическия растеж е ограничен. Въпреки че има спад на съвкупното потребление и икономически растеж след повишаването на ставката на ДДС, има и увеличение на съвкупното потребление и икономически растеж преди повишаването, което ще компенсира негативния ефект след него.

На теория, ако има съобщение, че правителството ще повиши ставката на ДДС, хората ще купуват продукти, които могат да бъдат заредени преди покачването на ставката на ДДС, което ще доведе и до повишение на приходите от данъка. След повишаването на ставката на ДДС, общото потребление ще намалее, а приходите ще останат същите като ефект от по-високата ставка. В последствие, обаче, съвкупното потребление ще нараства постепенно, тъй като хората се движат от тяхната наличност и трябва да купуват нови стоки.

Има три основни виждания. Първо, съвкупното потребление и икономически растеж ще се увеличат/намалееят преди покачването/намаляването на ставката на ДДС. Второ, те ще намалееят или ще се увеличат драстично веднага след като ставката на ДДС се повишава или се намали. Трето, те ще се увеличат/намалееят постепенно след намаляването/увеличението.

Зависимостта между данъчните ставки и данъчните приходи се изобразява чрез кривата на Лафер. Кривата показва, че промените в данъчните ставки имат следните два ефекта върху размера на приходите – аритметичен и икономически. Аритметичният ефект се изразява в това, че при намаляването на данъчните ставки данъчните приходи се намаляват с размера на намалението на ставката. Икономическият ефект отчита положителното влияние на по-ниските данъчни ставки върху заетостта и производството, тъй като се създават икономически стимули за стопанските субекти и се увеличава мотивацията им за включване в различни стопански дейности. Тези два ефекта действат в противоположни посоки по отношение на данъчните приходи и поради тази причина комбинираното им влияние не може да бъде определено еднозначно. Доминирането на аритметичния ефект над икономическия или обратното е в зависимост от конкретните икономически условия в дадена страна, особеностите на провежданата данъчна политика, законодателната база и редица други фактори. Това обуславя необходимостта от прецизни действия относно планирането на промени в данъчната политика с цел постигането на предварително дефинирани цели и резултати.

Графиката на кривата на Лафер предполага, че данъчните приходи нарастват с по-бърз темп при ниски нива на данъчните ставки. С увеличаването на данъчните ставки, приходите нарастват с по-бавен темп в сравнение с изменението в данъчната ставка, докато се достигне до точка, в която размерът на събраните от държавата приходи е максимален. По-нататъшно увеличение в данъчните ставки ще има за резултат по-ниски нива на приходите, тъй като ще провокира изкривяване на икономическите стимули за труд и спестяване. При хипотетична ситуация, в която данъчната ставка е 100%, т. е. държавата изземва целият реализиран доход на икономическите агенти, постъпленията в бюджета ще бъдат 0, защото никой няма да има мотивация да работи.

Анализът на Лафер също така обяснява как държавата може да събере едни и същи приходи по два начина: чрез облагане на малка част от населението с висока данъчна ставка (по-тясна облагаема основа) или чрез облагане на по-голям процент от населението с по-ниска ставка (по-широка облагаема основа). Следователно и данъч-

ната реформа би могла да се осъществи по два начина. На първо място, ако в даден момент данъчната ставка е по-висока от оптималната ставка, нейното намаляване ще доведе до по-високи приходи поради разширяване на данъчната база. И обратно, ако данъчната ставка се намира под оптималната точка, увеличаването на ставката ще доведе до ръст на постъпленията, независимо от намаляващата данъчна база.

При анализа на данъчната политика е необходимо да се направи разграничение между „максимизиране на бюджетните приходи” и „оптимално ниво на данъчно облагане”. Въпросът се свежда до това дали точката, в която постъпленията в бюджета достигат своята максимална стойност, е оптимална от гледна точка на благосъстоянието на обществото. В тази връзка Лорънс Линдзи разработва концепция, в основата на която стои понятието „търсене на облагаем доход” („demand for taxable income”). Обичайно кривите на търсенето са с отрицателен наклон и кривата на търсенето на облагаем доход също не прави изключение от това правило. Тя показва, че когато цената на облагаемия доход нараства, неговото търсене намалява. В случая цената на облагаемия доход е данъчната ставка, защото нейният размер определя сумата, която данъкоплатецът трябва да заплати за всяка допълнителна единица заработен доход. При нулева данъчна ставка графиката показва количеството облагаем доход, което ще избере данъкоплатецът при липса на данъчно облагане. При 100% данъчна ставка, както и при кривата на Лафер, облагаемият доход ще бъде 0 и следователно няма да има постъпления в държавния бюджет.

Чрез концепцията на Линдзи се извеждат на преден план два важни аспекта на данъчната политика, които оказват влияние върху вземането на решения относно равнището на данъчната тежест. Първият аспект е свързан с данъчните приходи, като кривата на търсенето на облагаем доход (D) определя каква ще бъде облагаемата основа при зададена от правителството данъчна ставка. Приходите, които ще постъпят в бюджета, се изобразяват на графиката чрез обозначения правоъгълник и представляват произведение от данъчната основа и данъчната ставка.

Вторият аспект е свързан с така нар. свръхданъчно бреме („excess burden”). В икономическата литература това понятие се среща още и като „мъртво тегло” („deadweight loss”). То представлява нетна загуба на благосъстояние за данъкоплатеца, превишаваща нивото на плащаните от него данъци. В случая при анализа на този аспект е необходимо да се направи разграничение с данъчните приходи. Плащането на данъци е бреме за данъкоплатеца, но в същото време то води до приход в държавния бюджет и от гледна точка на обществото като цяло този процес не може да се разглежда като загуба на благосъстояние. Свръхданъчното бреме е нетната загуба на благосъстояние, срещу която няма компенсираща полза за държавата.

Кривата на търсенето на облагаем доход, както и всяка друга крива на търсене, показва колко потребителят получава от всяка допълнителна единица от дадена стока, в случая от единица облагаем доход. Тъй като за да спечели допълнителна единица облагаем доход съответното домакинство или фирма се налага да се откаже от нещо (напр. свободно време, социални помощи и т. н.), т. е. имаме налице икономически избор (trade-off), кривата на търсенето ни показва нетната стойност (ценност) на дадено благо за потребителя. При дадена цена (данъчна ставка в случая) потребителят ще се откаже от всички допълнителни единици доход, чиято полезност или ценност за потребителя е по-малка от установената от правителството ставка (и съответно полезността на алтернативни блага като свободното време например е по-голяма). Така от гледна точка на данъкоплатеца, нетната загуба на благосъстоянието за него в резултат на отказа му да спечели допълнителни единици облагаем доход представлява свръхданъчното бреме.

В заключение, положителните или отрицателни ефектите върху съвкупното потребление и икономическия растеж само преди възхода или намаляването на ставката по ДДС ще зависят от това кога е било обявено. Колкото по-рано е обявена, толкова по-слаби ще бъдат положителните ефекти. Второ, ако правителството провежда политика, за да се компенсира отрицателното или положителното въздействие на увеличението или намаляването на ставката на ДДС върху съвкупното потребление и икономическия растеж, отрицателният или положителният ефект само след изпълнението на промяна ще бъде по-слаб.

Взаимната връзка между приходите от ДДС и макроикономическите показатели, характеризиращи икономическата ситуация като брутен вътрешен продукт, брутен вътрешен продукт на глава от населението, разходи за текущо потребление, разходи за потребление, на правителствата на домакинствата разходи за текущо потребление, износ, внос и безработицата в страната се доказва от различни анализи. Влияние върху бюджетните приходи оказват и решенията на правителството в областта на безработицата и данъчното облагане.

Литература

- Jenkins G.P. et. al. Is the value added tax naturally progressive? // Queen's Economics Department Working Paper No. 1059, 2008, p. 1-23.
- Legeida N., Sologoub D. Modeling Value Added Tax (VAT) Revenues in a Transition Economy: Case of Ukraine // Institute for economic research and policy consulting working paper No. 22, 2003, p. 1-21.
- Marian A.V. The influence of the taxation policy on the economic agents on the European view. The direct tax – value added tax // Annals of the University of Oradea, Economic Science Series, 2008, vol. 17, Issue 3, p. 31-37.
- Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/2012/report.pdf
- Директиви 2010/88/EC, 2006/112/EO europa.eu
- http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/rates/vat_rates_en.pdf
- Ann Harrison (1996). „Openness and growth: a time series, cross-country analysis for developing countries” Journal of Development Economics Vol. 48, pp. 419 - 447
- Halit Yanikkaya (2002). „Trade openness and economic growth: a cross-country empirical investigation” Journal of Development Economics No. 72 (2003) pp. 57 – 89
- J. Bradford De Long and Lawrence H. Summers (1991). „Equipment Investment and Economic Growth,” The Quarterly Journal of Economics, Vol. 106, No. 2: pp. 445 – 502
- James Gwartney, Robert Lawson and Randall Holcombe (1998) “The size and functions of government and economic growth” Joint Economic Committee 21
- OECD (2007) „Consumption Taxes: the Way of the Future?” OECD Policy Brief Oct. 2007
- Thorsten Beck (2008). „The Econometrics of Finance and Growth” Policy Research Working Paper No. 4608, World Bank
- Адамов, В., Ненков, В. „Техника на данъчното облагане“, Абагар
- Friedman, M. (1957). A Theory of the Consumption Function. Princeton: Princeton University Press.
- Ebrill, L., Keen, M., Bodin, J., & Summers, V. (2001). The Modern VAT. Washington D.C: International Monetary Fund.